

Lea Kuhar

Michel Foucault: Rojstvo biopolitike: kurz na Collège de France: 1978–1979. Ljubljana: Založba Krtina, 2015. 336 strani (ISBN 978-961-260-088-4), 30 EUR

Po propadu velikih totalitarnih režimov 20. stoletja se je večina držav prepustila kapitalističnemu produkcijskemu načinu, ki naj bi v svojem demokratično-liberalnem duhu osvobodil posameznike iz najrazličnejših ideologij in jim s tem omogočil, da postanejo »gospodarji v lastni hiši«. Na prvi pogled se nam tako zdi, da živimo v času neskončnih možnosti, ki se udejanjajo pod okriljem svobodnih odločitev. Vendar pa številne raziskave, nastale od druge polovice prejšnjega stoletja naprej, kažejo na to, da se subjekti, katerim je bila podeljena svoboda izbire, v mnogih situacijah vedejo enako kakor tisti, ki slednje niso imeli, le da svojo odločitev drugače osmislijo. Medtem ko tisti, ki so v podređitev prisiljeni, svoja dejanja zgolj racionalizirajo (npr. »storil bom to dejanje, saj je dobro za določen cilj«), akterji v liberalnodemokratičnih pogojih svojih dejanj ne spremenijo, temveč jih ponotranjijo in spremenijo v vrednoto (npr. »ker sem avtonomna in pogumna oseba, bom storil to dejanje«). Paradoks liberalnih zapovedi je v tem, da navidezna svoboda odločitve v številnih primerih hitreje kot v njihovih avtoritarnih različicah pripelje do podređitve in ponovitve storjenih dejanj. Ne samo, da je vedenje akterjev v danih razmerah enako predvidljivo, temveč je tudi veliko manj »svobodno«, kot si radi zamišljamo (Beauvois 2000).

Če danes iščemo razlog za branje Foucaultovega kurza predavanj o vladnosti, ki jih je imel na Collège de France v prvi polovici leta 1979, ga gotovo najdemo v želji po razumevanju danega paradoksa. Tisto, kar je resnično inovativnega v Foucaultovi razdelavi koncepta oblasti, namreč ni sam prikaz dejstva, da različnim družbenim sistemom pripadajo različna oblastna razmerja, temveč ugotovitev, da sprememba v organizaciji oblastnih razmerij ne spremeni vloge oblastnih razmerij samih. Rečeno drugače, Foucaultova analiza prikaže, kako mehanizmi oblastnih razmerij skupaj z oblastjo, ki jo ti mehanizmi proizvajajo, niso v liberalni in neoliberalni družbeni ureditvi nič manj »oblastni« kot v kakšnem drugem družbenem sistemu, spremeni se zgolj tehnika vladanja. Medtem ko je še v 17. stoletju družbena omejitev prihajala »od zunaj«, torej od suverena zakonodajalca, se v 18. stoletju pojavi »notranje uravnavanje racionalnosti vladanja« (str. 17). To preprosto pomeni, da vladanje ni več naravnano na racionalnost posameznega suverena, ki sme reči »jaz država«, temveč na racionalnost tistih, ki so vladani. S svojim geslom »kako ne vladati preveč« (str. 20) liberalizem izvede zgolj kvaziumik s področja vladanja, saj se njegovo področje v resnici ne izniči, temveč zgolj premakne. Namesto na vsesplošno podređitev ljudstva nova oblast cilja na to, da bodo ljudje sami presodili, kako je v danih okoliščinah najbolj »racionalno« delovati.

Kljub začetnim napovedim, da bo med šolskim letom govoril o biopolitiki, torej o načinu racionalizacije problemov, ki jih od 18. stoletja naprej praksi vladanja postavljajo »populacijski pojavi«, kot so higiena, rodnost, zdravstvo, rasa, življenjska doba ipd. (str. 290), se Foucault v svojem delu posveča predvsem genealogiji liberalizma in študijam njegovih posameznih različic – nemškega ordoliberalizma ter francoskega in ameriškega neoliberalizma. Tisto, kar je pri načinu njegovega postopanja še posebej zanimivo, je to, da se avtor liberalizma ne loti s stališča ideologije, lažne zavesti, zaslepitve množic ipd., temveč s stališča posebnega načina delovanja. Način delovanja vladnosti je torej tisti, ki postavlja okvire nove politične racionalnosti, znotraj katere se vrši biopolitika. Takšen postopek avtorja tako metodološko kot vsebinsko loči od drugega pomembnega avtorja študij neoliberalnih praks, ki je v slovenskem prevodu izšel pred leti (gl. Harvey 2012).

V študijah ordoliberalizma, katerim so posvečena kar štiri od dvajsetih predavanj, Foucault vztraja na tem, da neoliberalizem ni zgolj ponovitev liberalizma in njegove laissez-faire politike iz 18. in začetka 19. stoletja. Medtem ko je stari liberalizem vztrajal na naravni danosti trga, za katerega moramo znotraj družbe samo pripraviti in zavarovati prostor, v katerem bo deloval, pa

njegova povojna nemška različica opozarja, da mora država najprej vzpostaviti pravilne pogoje za to, da bo trg sploh lahko začel delovati in da bo lahko razvil ves svoj potencial. Za ordoliberalce (Franz Böhm, Walter Eucken, Hans Großmann-Doerth itn.) se vprašanje namreč ne nahaja v tem, ali obstajajo stvari, v katere imamo pravico posegati, temveč je treba zgolj ugotoviti, kako moramo posegati vanje (str. 122). Vladojanje v neoliberalizmu tako ne sme posegati v učinke trga, še več, ne sme niti popravljati uničujočih učinkov, ki jih ima trg na družbo. »Posegati mora v samo družbo v njenem tkivu in globini« (str. 136). Posamezniku se nič več ne zapoveduje, kako mora delovati, temveč se mu zgolj omogoči pogoje, v katerih lahko deluje. Takšno načelo se še posebej uresniči v ameriški različici neoliberalizma (Friedrich A. Hayek, Milton Friedman itn.), kjer neoliberalne politike uvedejo ekonomske posege v vse sfere družbenega življenja. Ekonomska oblika trga se posploši na celotno družbo, ki začne delovati po modelu podjetja, v njem delujoči posameznik pa postane *homo economicus*, »podjetnik samega sebe« (str. 205). »Z gledišča teorije vladanja je *homo economicus* tisti, v katerega se ne sme vtikati. *Homo economicus* se pusti delati« (str. 246). Takšen način delovanja svojo najvišjo različico doseže v teorijah človeškega kapitala. Kar je pomembno in kar je tudi Foucaultova glavna poanta, je to, da s prihodom liberalizma vladnost ne potrebuje več nadzornega telesa, saj se v celoti prenese na delovanje vsakega posameznika. To pa današnjega sistema, kot smo rekli, nič manj ne naredi za »vladnega«.

Foucaultova metodologija, s katero se loti preučevanja konceptov oblastnih razmerij, ne poteka v kontinuiranem zgodovinskem ali konceptualnem zaporedju. Njegove analize skačejo med 17. in 20. stoletjem ter med različnimi analizami konceptov, kot so zakon, svoboda, interes, civilna družba ipd. Takšen postopek nas po eni strani drži v nenehni pripravljenosti, saj za nobeno predavanje ne vemo, kam nas bo predavatelj popeljal, hkrati pa na več mestih dobimo občutek, da tega niti sam ne ve. Metodo serij predavanj tako morda še najbolje ponazarja avtorjev lastni citat »kajti kakor veste, sem kot potočni rak, premikam se bočno« (str. 75). Nesistematičnost najverjetneje izhaja iz tega, da predavanja niso bila namenjena objavi. Izšla so šele posthumno, prek zapisa zvočnih posnetkov. Poleg tega je avtorjeva izčrpna obravnava neoliberalnega režima, ki v knjigi večkrat meji na fascinacijo, mnoge kritike pripeljala na idejo, da avtor sam, kot pravi Zdravko Kobe v spremni besedi, »koketira z neoliberalizmom« (str. 334). Morda je k temu prispevalo dejstvo, da se v njegovih analizah problemi izkoriščanja, neenakosti in redistribucije bogastva zakrijejo s problemom delovanja moči. Na tem mestu vidimo tudi največjo pomanjkljivost Foucaultovega dela, ki s svojim konceptualnim aparatom ponudi izredno prodorno analizo neoliberalnih praks, kar mu omogoča zelo dobro misliti, *kdo, kje, kdaj in kako*, ne more pa misliti *zakaj*.

Omenjenim pomanjkljivostim navkljub ostaja tema neoliberalizma danes, 30 let kasneje, bolj aktualna kot kadarkoli, kar je zgolj eden izmed razlogov, zakaj je Foucaultovo delo nepogrešljivo branje za vse, ki želijo razumeti delovanje sodobnih oblik družbene oblasti.

Literatura

Beauvois, Jean-Léon (2000): Razprava o liberalni sužnosti: Analiza podrejanja. Ljubljana: Založba Krtina.

Harvey, David (2012): Kratka zgodovina neoliberalizma. Ljubljana: Studia humanitatis.